

Zranitelnost, povstupní kocovina a role předsednictví Formování národních preferencí nových členských států EU

TIM HAUGHTON

Vulnerabilities, Accession Hangovers and the Presidency Role: Explaining New EU Member States' Choices for Europe

Abstract: What shapes a European Union member state's preferences and why do some states seem much more enthusiastic about further integration in some policy areas than others? This article examines the factors which shape the preferences of three of the 2004 entrants: Slovakia, Slovenia and the Czech Republic. Based on a detailed study of government and party documents complemented by a series of 40 semi-structured interviews, I argue that whilst there is merit in many of the explanations used to explain national preference formation in the longer-established member states, the key to preference formation lies in vulnerabilities and perceived weakness.

Key words: European Union, Member States, integration, Slovenia, Slovakia, Czech Republic.

Jak se formují evropské preference členských států Evropské unie (EU)? Proč státy usilují o prohloubení integrace v některých politických oblastech, zatímco v jiných zůstávají skeptické? Cílem tohoto článku je nalézt odpovědi na tyto otázky. Příspěvek se zaměřuje na tři nové členské státy – na Slovensko, Slovinsko a Českou republiku – během prvních pěti let jejich členství v Evropské unii.

Důvodů, proč si vytváření evropských preferencí zaslouží pozornost akademické veřejnosti, je pět. Za prvé, přestouže si nové členské státy s sebou přinesly vlastní soubor preferencí, větší část odborné literatury zabývající se vytvářením preferencí se téměř výhradně zaměřuje na západní Evropu (*například Archer – Nugent /eds./, 2006; Aspinwall, 2002; Aspinwall, 2007; Dimitrakopoulos – Kassim, 2004; Stone Sweet – Sandholtz, 1997*). Dosud publikované studie mají navíc tendenci načrtávat spíše způsob dalšího výzkumu než předkládat podrobné empirické rozborů nových členských států (*například Copsey – Haughton, 2009*). Tento článek zkoumá a objasňuje formování preferencí ve třech nových členských státech EU. Snaží se tedy zaplnit mezeru v dosavadní literatuře, a tak přispět ke zformování skutečně celoevropské komparativní politologie.

Za druhé, dosavadní diskuze o zemích, které vstoupily do Evropské unie v letech 2004–2007, se zaměřovala na proces vstupu a na přejímání norem (*compliance*) v důsledku předvstupní a povstupní podmíněnosti (*conditionality*), (*například Epstein – Sedelmeier /eds./, 2009; Falkner – Trieb – Holzleithner, 2008; Jacoby, 2006; Schimmelfennig – Sedelmeier /eds./, 2005; Vachudova, 2009*). Realita členství nás ale nutí klást si nové otázky: Jakým druhem členů se nové členské země staly? Proč se chovají tak, jak se chovají?¹

Za třetí, zkoumáním procesu vytváření národních preferencí poodkryji dynamiku domácí politiky a vyzdvihnu moc a vliv jednotlivých společenských skupin. Zachytím vliv dědictví komunismu, postkomunistického přechodu k demokracii, transformace i vstupního procesu na rozhodování nových členských států Evropské unie.

Za čtvrté, vzhledem k tomu, že se členské státy zapojují do všech úrovní rozhodování v EU, analýza jejich národních preferencí může sloužit jako vodítko ke studiu budoucího směřování Evropské unie.

Za páté, zkoumáním formování národních preferencí se podílím na širší diskuzi o povaze Evropské unie a o relativních přednostech jednotlivých teorií evropské integrace (například Moravcsik, 1998; Pollack, 2006; Stone Sweet – Sandholtz, 1997). Tento text přispívá k širšímu a hlubšímu studiu povahy formování preferencí (například Checkel /ed./, 2005; Druckman, 2004) a k pochopení toho, proč státy (ne)sdílejí svou suverenitu a proč se integrují (či neintegrují) v rámci mezinárodních organizací, jako je EU (například Milward, 1992; Moravcsik, 1998).

Struktura tohoto článku je následující. Po krátkém přehledu silných a slabých stránek existujících teorií vysvětlujících formování národních preferencí se zaměřím na analýzu vytváření preferencí ve třech nových členských státech EU. Soustředím se na jejich preference v několika předem vybraných oblastech/politikách EU souvisejících s vnitřním trhem, s vnější politikou EU, s institucionální reformou a s prohloubením integrace (eurozóna a schengenský prostor). Při mapování národních preferencí budu využívat především teoretický rámec Marka Aspinwalla a Andrewa Moravcsika. Na jednu stranu potvrzují užitečnost dosavadních teoretických modelů, které vysvětlují povahu národních preferencí odkazem na velikost, ideologii, institucionální faktory či vliv ekonomických aktérů. Z provedené analýzy ale zároveň vyplývá vliv historických faktorů, souvisejících se vstupem do Evropské unie, s přechodem k demokracii a s transformací a stejně tak i se zkušeností toho kterého státu s předsednictvím Rady EU. Přitom dospívám k závěru, že klíčem k pochopení vytváření národních preferencí je zranitelnost (*vulnerability*) a pocit slabosti (*perceived weakness*). V poslední kapitole představuji pak oba koncepty jako možný základ pro další teoretický výzkum v oblasti preferencí členských států Evropské unie.

DOSAVADNÍ TEORIE FORMOVÁNÍ NÁRODNÍCH PREFERENCÍ

Literatura, která se snaží vysvětlit „základní motivaci vedoucí k podpoře či odporu“ vůči další integraci v obecné rovině či ve specifických oblastech politiky (Moravcsik, 1998, s. 5), přichází s řadou možných vysvětlení. Stávající modely zahrnují širokou škálu faktorů, mezi jinými i jedinečnou dějinnou zkušenost (Bulmer – Paterson, 1987; George, 1998), velikost (Archer – Nugent /eds./, 2006), veřejné mínění (Nguyen, 2008), ideologii (Aspinwall, 2002), společenské zájmy (Moravcsik, 1998) a závislost jak na obchodu, tak i na čerpání financí z fondů EU (Stone Sweet – Sandholtz, 1997; Aspinwall, 2007).

Dějiny, velikost ani veřejné mínění nejsou však příliš užitečnými koncepty pro vysvětlení formování národních preferencí. Na historii zcela jistě záleží, jak je zřejmé z příkladů Velké Británie či Německa. Historická zkušenost ale hraje spíše roli kontextu a východiska, na jehož pozadí jsou národní preference formulovány. Těžko může však sama o sobě sloužit jako základ pro formulaci testovatelných hypotéz. Vliv dějinné zkušenosti na evropské preference států tak spočívá spíše v následném pocitu zranitelnosti (či v jeho absenci) než v historii *per se*.

S ohledem na velikost země lze usuzovat, že čím menší státy, o to nadšeněji usilují o mocné společné instituce, vyvažující vliv velkých států, o to snadněji se vzdávají suverenity a zároveň o to více bojují za zachování principu rovnosti (Antola, 2002). Zároveň lze však logicky argumentovat, že větší státy mohou dávat přednost silnějším institucím, protože ty jim umožní realizovat jejich vize a kontrolovat menší státy.

Veřejné mínění bývá často označováno za nejdůležitější faktor ovlivňující řadu parametrů vnitrostátního a v rostoucí míře i evropského rozhodovacího procesu (Hooghe –

Marks, 2009, s. 5). Zároveň je však možné namítnout, že evropská témata i nadále zůstávají na okraji pozornosti jak ve starých členských státech, tak i ve třech nedávno přistouplivších zemích, jimiž se zabývá tento článek (*Haughton – Rybář, 2009; Krašovec – Lajh, 2009; Hloušek – Pšejja, 2009*). Nicméně neměli bychom žádný z těchto tří konceptů zcela zavrhnout. Jak ukazuje tento text, historie vstupu do EU a přechodu k demokracii, velikost a s ní související míra vlivu na evropské úrovni a veřejné mínění hraje vedlejší roli ve vytváření evropských preferencí na Slovensku, ve Slovinsku a v České republice.

Tato práce čerpá teoretickou inspiraci z díla Marka Aspinwalla a Andrewa Moravcsika. Aspinwall kritizuje většinu odborné literatury za implicitní předpoklad, že „vlády reprezentují nějaké pojetí národních zájmů v prostředí prostém ideologických střetů“ (*Aspinwall, 2002, s. 105*). Zastává názor, že aktéři (vlády národních států) vidí evropskou integraci skrze ideologické prizma a reagují na ni shodně se svou ideologií. Aspinwall (*Aspinwall, 2002; Aspinwall, 2007*) v rámci svého šetření na základě rozsáhlého empirického výzkumu dokládá, že ideologie má vliv na vytváření preferencí v EU. Výzkum starých členských států však zároveň dokazuje nikoli změnu, ale kontinuitu politiky i v těch případech, kdy se u moci vystřídaly vlády s odlišným ideologickým zabarvením (*Paterson, 2006; Wall, 2008*).

Pro vysvětlení kontinuity politiky se nabízí Moravcsikův liberální mezivládní přístup (*Moravcsik, 1998*), který mimo jiné konceptualizuje vliv domácích ekonomických zájmových skupin (zejména velkých podniků) na proces vytváření národních preferencí a vyjednávání pozic členských států. Vliv velkých podniků na politický rozhodovací proces je předmětem četných diskuzí a spekulací napříč postkomunistickou Evropou díky leckdy podezřelým vzájemným vztahům mezi stranami a jejich firemními sponzory (*například Grzymala-Busse, 2006; O'Dwyer, 2006*). Působení soukromé sféry je však nutné blíže upřesnit. Podniky ve střední a východní Evropě se nesoustřeďují na obecná evropská témata (na *Lisabonskou smlouvu* a na rozšíření), mnohem více se věnují hmatatelnějším, prozaičtějším, avšak neméně důležitým otázkám vnitřního trhu či evropských fondů. Evropskou agendu sledují (a ovlivňují) hlavně velké podniky, často jde o zahraniční investory, kteří mají zájem o odstranění bariér přeshraničního obchodu, ale zároveň podporují úsilí místních vlád o zachování autonomie a komparativních výhod v takových oblastech, jako je fiskální politika. Přestože kritici velkých podniků upozorňují hlavně na všudypřítomný vliv korporátních lobbistů v Bruselu (*EUobserver.com, 2009*), moc byznysu, ať už zahraničního či domácího původu, je úzce svázána s výchozí hospodářskou strukturou a charakterem obchodu dané země (*Stone Sweet – Sandholtz, 1997*). Malé země závislé na zahraničním obchodu hledají cesty k realizaci svých konkurenčních výhod a k zachování své přitažlivosti. Tato strategie zahrnuje integraci a zapojování se do nadnárodních institucí kombinované se snahou zachovat si určitou odlišnost, atraktivnost a komparativní výhody (například nižší míru zdanění).

Představitelé mezivládního přístupu však často přehlížejí domácí institucionální uspořádání (*Dimitrakopoulos – Kassim, 2004; Closa, 2004*) a instituce zřídka považují za něco více než jen za neutrální převodové páky. Ačkoli jsou institucionální struktury důležitější v případě vytváření přechodných vyjednávacích pozic než v určování základních preferencí, institucionální rámce hrají určitou roli v agregaci, koordinaci a převádění preferencí do reality zejména během příprav na předsednictví Rady EU a v politicky méně citlivých oblastech.

VÝBĚR ZEMÍ, POLITIK A METODOLOGICKÝCH NÁSTROJŮ

Slovensko, Slovinsko a Českou republiku jsem si zvolil ze tří důvodů. Za prvé, kombinace těchto tří případů poskytuje vhodnou základnu pro konfrontaci konkurenčních teoretických přístupů. Ve všech třech zkoumaných státech se u moci vystřídaly vlády s velmi odlišným ideologickým zabarvením. Mohu tak zhodnotit vysvětlující potenciál Aspinwal-

lovy hypotézy, podle níž by mělo dojít k výraznému posunu v preferencích prosazovaných na evropské úrovni. Slovinský případ umožňuje zhodnotit vliv domácích ekonomických zájmových skupin. Slovinské odbory jsou poměrně vlivné díky dlouhé tradici deliberativní demokracie, vysoké míře členství v odborech, složitému uspořádání kolektivního vyjednávání a institucionalizovanému sociálnímu dialogu. Promítlo se to ale i do podoby preferencí, které Slovinsko prosazuje v Evropě?

Za druhé, Slovinsko i Česká republika mají zkušenost s funkcí předsednictví Rady EU (Slovinsko v první polovině roku 2008 a Česká republika v první polovině roku 2009). Analýza vývoje jejich preferencí umožní proto zachytit vliv tohoto institucionálního faktoru.

Za třetí, zatímco ve Slovinsku probíhalo schvalování *Lisabonské smlouvy* (a diskuze ohledně *Ústavní smlouvy*) bez zvláštních komplikací, na Slovensku byl tento proces problematictější a v České republice jsme byli svědky velmi zdoluhavého, komplikovaného a kontroverzního ratifikačního procesu.

Analýza se zaměřuje na tři témata (politiky) s ekonomickým rozměrem (harmonizace daní, liberalizace služeb, čerpání prostředků z fondů EU), na jednu politiku s vnějším rozměrem (rozšiřování) a na oblasti související s institucemi a s dokončením integrace (institucionální reforma, vstup do eurozóny a do schengenského prostoru). Témata a politiky, v nichž budu sledovat posuny a kontinuitu národních preferencí, byly vybrány z následujících důvodů. Tyto oblasti patřily v letech 2004–2009 mezi nejdiskutovanější témata nejen ve třech zvolených zemích, ale i v Evropské unii jako celku. Navíc – jak podotýkají Andrew Moravcsik i Mark Aspinwall – vliv ideologie či velkých podniků bude pravděpodobně výraznější v některých oblastech politiky než v jiných. Je možné například očekávat, že se změna v ideologických východiscích po nástupu nových vlád projeví hlavně v pozici daného státu k politikám a tématům s ekonomickým rozměrem. Zahrnutí institucionální reformy (*Lisabonská smlouva*) mezi zkoumaná témata pak umožní porovnat proměnu preferencí na úrovni relativně uzavřených jednání mezivládních konferencí se změnami preferencí v běžném rozhodovacím procesu, jehož se aktivně účastní i zájmové skupiny (*Forster, 1998; Menon – Kassim /eds./, 1997*).

Zjišťování preferencí států může být z metodologického hlediska obtížné (*Rybář, 2010*). Tento text, nabízející přehled preferencí tří vybraných zemí a vysvětlení jejich formování, se opírá o prohlášení a poziční dokumenty vypracované jednotlivými vládami, ministerstvy a hlavními politickými stranami během prvních pěti let členství v Evropské unii. Ekonomické faktory operacionalizují pomocí makroekonomických indikátorů, preference ekonomických zájmových skupin (tedy klíčových podniků a odborových svazů) posuzují skrze analýzu jejich webových stránek, dále jsem sledoval jejich přítomnost v mediálních debatách. Posuny v preferencích států a možný vliv ekonomických zájmových skupin jsem posuzoval pomocí rozsáhlého souboru 40 polostrukturovaných rozhovorů se současnými a bývalými vládními představiteli, s úředníky a se zástupci zájmových skupin vedenými v Praze, v Lublani, v Bratislavě a v Londýně.

PREFERENCE NOVÝCH ČLENSKÝCH STÁTŮ A JEJICH FORMOVÁNÍ

Následující tabulka Přehled preferencí Slovinska, Slovenska a České republiky v letech 2004–2009 podává přehled postojů Slovinska, Slovenska a České republiky k vybraným tématům během prvních pěti let členství v EU. Pro potřeby srovnání jsou jednotlivé národní pozice (a jejich změny) v některých ohledech zjednodušeny. Tabulka jasně ilustruje dva poznatky týkající se podoby preferencí. Za prvé, všechny tři země se shodují v preferencích téměř ve všech oblastech. Výjimkou jsou témata reformního procesu (*Ústavní a Lisabonská smlouva*) a vstupu do eurozóny, kde se česká pozice značně liší od zbývajících dvou případů. Za druhé, postoje všech tří států jsou pozoruhodně stabilní.

Přehled preferencí Slovinska, Slovenska a České republiky v letech 2004–2009

	Slovinsko		Slovensko		Česká republika	
	Postoj	Změna?	Postoj	Změna?	Postoj	Změna?
Liberalizace služeb	Podpora liberalizace	Menší odklon od liberalizace	Podpora liberalizace	Menší	Podpora liberalizace	Menší
Daňová harmonizace	Odpor	Beze změny	Odpor	Beze změny, ale nová vláda v roce 2006 zaváhala	Odpor	Beze změny
Rozpočet/fondy EU	Podpora přerozdělování	Vlažnější podpora přerozdělování	Podpora přerozdělování	Beze změny	Podpora přerozdělování	Beze změny
Rozšiřování	Silná podpora zemí západního Balkánu	V prosinci 2008 zablokování přístupových vyjednávání s Chorvatskem	Silná podpora zemí západního Balkánu	Podpora, zvýšený důraz na plnění kritérií	Silná podpora zemí západního Balkánu	Beze změny
Lisabonská/Ústavní smlouva	Podpora	Beze změny	Podpora, ale křesťanští demokraté mají výhrady	Beze změny	Protichůdná stanoviska	Změna u některých politiků ODS směrem k větší podpoře integrace
Přijetí eura	Podpora	Beze změny	Podpora	Beze změny	Odlišná stanoviska	Velké rozpětí odlišných názorů

Pramen: 40 polostrukturovaných rozhovorů uskutečněných autorem s politiky, se státními úředníky a se zástupci občanské společnosti na Slovensku, ve Slovinsku a v České republice a bezpočet dokumentů, včetně ČSSD, 2005; Government of the Republic of Slovenia, 2006; KDH, 2004; KDU-ČSL, 2006; Liberalna demokracija Slovenije, 2008; LS-HZDS, 2006; National Assembly of the Republic of Slovenia, 2007; National Assembly of the Republic of Slovenia, 2008; ODS, 2006; SDKÚ-DS, 2006; Slovenska demokratska stranka, 2005; SMER – sociálna demokracia, 2006; SNS, 2006; Socilani Demokrati, 2008; Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, 2007; Vláda Slovenskej republiky, 2006; Zares, 2009.

V následujících kapitolách se budu věnovat jednotlivým tématům a politikám, zachytím silné a slabé stránky existujících teoretických modelů a vyzdvihnu možné výhody vysvětlení opírajících se o koncepty zranitelnosti a pocitu slabosti, které dále rozvinu v poslední kapitole tohoto článku.

Preference v ekonomické oblasti (liberalizace služeb, daňová harmonizace, unijní fondy)

Podle Aspinwallovy hypotézy, která zdůrazňuje vliv ideologie na vytváření národních preferencí, bychom měli během sledovaného období (2004–2009) zaznamenat viditelné změny v postojích všech tří zemí, zejména v politikách s ekonomickým rozměrem. Ve všech třech případech dominovala domácí politice sociálně-ekonomická témata (*Haughton – Rybář, 2009; Krašovec – Lajh, 2009; Hloušek – Pšeja, 2009*), ve všech třech zemích proběhly volby (v letech 2004 a 2008 ve Slovinsku, v roce 2006 na Slovensku a v České republice), které vychýlily politické kyvadlo na opačnou stranu pravolevého spektra. Stabilita skutečných preferencí ostře kontrastuje s touto teoretickou předpovědí. Přestože se k moci dostaly vlády s opačným ideologickým zabarvením, všechny pokračovaly v obhajobě víceméně liberální politiky v oblasti vnitřního trhu, postavily se proti daňové harmonizaci a v diskuzi okolo unijních fondů a rozpočtu EU podporovaly přerozdělování.

To však neznamená, že by ideologický faktor při vytváření evropských postojů zcela absentoval. Například jak *Pražská deklarace*, podepsaná v květnu 2008 Českou republikou, Velkou Británií, Švédskem, Dánskem, Estonskem, Nizozemskem a Německem, která požaduje snížení administrativní zátěže podniků do roku 2012, tak i moto předsednictví z roku 2009 *Evropa bez bariér* odrážejí ideologická východiska tehdejší české středo-pravicové vlády. Když Evropská rada v březnu 2005 projednávala Bolkensteinovu směrnici liberalizující trh se službami (*Le Monde, 2005*), Mikuláš Dzurinda, tehdejší slovenský předseda vlády, neopomenul zdůraznit svou ideovou příslušnost k liberální části politického spektra. Slovinští středo-pravicoví politici zase vnímali unijní politiky (například směrnici o pracovní době) jako korektiv vlivu domácí levice (*Kokalj, 2009*). Když na začátku roku 2007 projednával Evropský soudní dvůr případy Laval a Viking, Češi se postavili na stranu zastánců volného pohybu služeb, Slovensko a Slovinsko se poněkud překvapivě k oběma kauzám nevyjadřovaly (*Lindstrom, 2008*).

Čistý příjem z rozpočtu EU

	2004		2005		2006		2007		Eur na osobu*
	V milio- nech eur	% HNP	V milio- nech eur	% HNP	V milio- nech eur	% HNP	V milio- nech eur	% HNP	
Slovensko	169,2	0,52 %	270,9	0,72 %	323,2	0,74 %	617,7	1,17 %	114
Česká republika	272,2	0,33 %	178,0	0,19 %	386,2	0,36 %	656,4	0,55 %	64
Slovinsko	109,7	0,42 %	101,5	0,36 %	142,8	0,47 %	88,5	0,27 %	44

Pramen: European Commission: EU Budget 2007 Financial Report. Luxembourg: Office for Official Publications, European Commission, 2008.

* Vypočítáno pomocí populačních statistik za rok 2007 publikovaných Eurostatem.

Vysvětlení kontinuity v postojích nových členských států k rozpočtovým otázkám se nabízí samo. Všechny tři státy jsou relativně chudé, zároveň jde o čisté příjemce z rozpočtu Evropské unie (viz tabulka Čistý příjem z rozpočtu EU). Zachování přerozdělovacího charakteru rozpočtu EU je proto logicky ústředním prvkem jejich preferencí v této oblasti. Například vláda premiéra Mikuláše Dzurindy usilovala během příprav na setkání Evropské rady v prosinci 2005 o zajištění toku prostředků z unijních fondů na Slovensko, a dokonce i xenofobní Slovenská národná strana (SNS) projevila své nadšení pro přísun peněz z EU na Slovensko (*Haughton – Rybář, 2009*). Podobně i další strany a političtí aktéři ve zkoumaných zemích odložili své ideologické výhrady tváří v tvář příslibu peněz z evropských fondů.

Bližší zkoumání ukázalo však i vliv ekonomických zájmových skupin. Pro ilustraci uvádím dva příklady. I veřejně deklarovaná středo-pravicová a tržně orientovaná vláda Mirka Topolánka se během diskuzí o liberalizaci energetiky v České republice postavila proti úplné liberalizaci vnitřního trhu s energetikou. Lze se domnívat, že postoj české vlády v této otázce byl ovlivněn mocným českým energetickým gigantom ČEZ (druhá největší společnost v republice). Tato společnost s většinovým podílem státu veřejně i za zavřenými dveřmi aktivně prosazovala svou evropskou agendu, jakkoliv úředníci z Útvaru místopředsedy vlády pro evropské záležitosti a z Ministerstva zahraničních věcí vliv ČEZ zpochybňují (*Málek, 2008; Málková, 2008; Svoboda, 2008*). Podobně ani slovenský levičový premiér Robert Fico nedostál původním očekáváním a postavil se (podobně jako jeho pravicový předchůdce) proti daňové harmonizaci. Podle názoru Johna Goulda stál v pozadí opět vliv podnikatelských zájmových skupin (*Gould, 2009*). K tomu se ve slovenském případě přidal i tlak zahraniční podnikatelské lobby. Slovensko těžilo z rozsáhlých přímých zahraničních investic zvláště v automobilovém průmyslu, který tlačil na vstup země do eurozóny, ale zároveň se snažil zbrzdit jakékoli snahy o daňovou harmonizaci. Jak se ukazuje, odpor vůči daňové harmonizaci není ani v jednom ze tří případů motivován ideologií. Nedílnou součástí preferencí všech tří států se stal díky moci podnikatelské lobby, která využívala hlubšího pocitu zranitelnosti Slovenska. Vliv podnikatelské lobby vyvěrá ze schopnosti artikulovat a využít ekonomickou zranitelnost nových menších členských států.

V protikladu k podnikatelské lobby byl vliv odborů slabý. Většina odborářských aktivit se soustředovala na témata domácí politiky, jak se ukázalo během demonstrací proti daňovým reformám ve Slovinsku v roce 2005, během demonstrací proti změně zákoníku práce na Slovensku v roce 2007 a během rozsáhlé stávkové akce proti vládním reformám v České republice v červnu 2008. Dokonce i vedoucí funkcionáři odborů v České republice a na Slovensku připouštějí, že jejich vliv na evropskou politiku byl velmi omezený i za středo-levičových vlád, které mají tradičně více sympatií vůči stanoviskům odborů (*Málek, 2008; Málková, 2008; Škultěty, 2009*). Ani v případě Slovinska, kde jsou odbory obecně považovány za mnohem silnější a které bylo v letech 2005 a 2007 svědkem rozsáhlých demonstrací, se během rozhovorů se slovinskými úředníky, politiky a odboráři neukázala žádná jasná souvislost mezi tlakem odborů a postoji, které Slovinsko zastává na evropské úrovni.

Preference v politice rozšiřování EU

Všechny tři státy shodně podporují další rozšiřování Evropské unie. Na rozdíl od zbývajících témat a politik se v případě rozšiřování přece jen ukazuje určitý vliv ideologie na zahraničněpolitické postoje. Příkladem může být stanovisko křesťanských demokratů, jejichž silné pochybnosti a výhrady vůči vstupu Turecka souvisejí s vnímáním EU jako „křesťanského klubu“. Přestože byla Křesťanská a demokratická unie – Československá strana lidová (KDU-ČSL) přítomna ve vládě,² Česká republika podporovala podobně jako Slovensko a Slovinsko vstup Turecka do EU za předpokladu splnění předvstupních kritérií a po úspěšném završení přístupového procesu, který může trvat léta, ne-li desetiletí. Ideologie také částečně vysvětluje postoj české středo-pravicové vlády Mirka Topolánka. V souladu se stanoviskem britských konzervativců podporuje prezident Václav Klaus a další podobně smýšlející politici z Občanské demokratické strany (ODS)³ vstup Turecka, Ukrajiny, a dokonce i Maroka a Kazachstánu (*Hanley, 2008*) do EU zčásti proto, že věří, že rozšiřování zkomplikuje další prohlubování integrace.

Na obecné úrovni podporují všechny tři státy rozšíření EU o země západního Balkánu, třebaže po zkušenosti se vstupem Rumunska a Bulharska více zdůrazňují důležitost splnění předvstupních kritérií. Podporu rozšíření o státy západního Balkánu lze vysvětlit poukazem na geografickou blízkost a na historické vazby, avšak do hry vstupují i obchodní vztahy. Ty jsou nejsilnější v případě Slovinska⁴ a pomáhají vysvětlit, proč Slovin-

sko zařadilo západní Balkán na čelné místo seznamu priorit během svého předsednictví Rady EU a proč do tohoto tématu investovalo tolik času a úsilí během šesti měsíců u kormidla Evropské unie (*Kajňč, 2009*). Zároveň však jeho rozhodnutí zablokovat předvstupní vyjednávání Chorvatska v prosinci 2008 podtrhuje hlubší soubor motivací spojených s pocitem zranitelnosti (viz níže).

Preference v institucionálních otázkách

Pokud jde o diskuzi kolem *Ústavní/Lisabonské smlouvy*, sehrála v procesu vytváření preferencí svou roli ideologie. Její vliv byl zřetelný hlavně na pravé části politického spektra. Ve Slovinsku a na Slovensku se zvedl odpor konzervativních katolíků vůči „liberálnímu“ evropskému přístupu k morálním otázkám. Například slovenské Kresťanskodemokratické hnutie (KDH) volalo ve svém předvolebním programu před volbami do Evropského parlamentu v roce 2004 po národním vetu v celé řadě otázek, včetně azylové a imigrační politiky i v kulturních a etických otázkách (*KDH, 2004*). Podobně jako spřátelená slovinská strana Nové Slovinsko – Křesťanská lidová strana se i KDH postavilo z ideových důvodů proti *Listině základních práv EU*, zakotvené v *Lisabonské smlouvě*.

Diskuze kolem ratifikace *Lisabonské smlouvy* podtrhávají důležitost i dalších faktorů. Před začátkem mezivládní konference z let 2003–2004 vložili slovenští politici mnoho úsilí do sepsání podrobných pozičních dokumentů v řadě oblastí politiky, ale pak během konference zjistili, že díky nedostatku vlivu na evropské úrovni se téměř žádný bod nedostal do závěrečného textu. Než aby zůstali na hřišti a vydávali svou energii na bezpočet beznadějných útoků, stáhli se slovenští politici na lavičku a šetřili svou energii na jiné evropské hry (*Haughton – Bilčík, 2011*). Slovenští politici nakonec nechali přípravu slovenských pozic pro vyjednávání institucionální reformy na bedrech úředníků a diplomatů z Ministerstva zahraničních věcí a ze Stálého zastoupení při Evropské unii.

Zdlouhavé bitvy slovenských politiků o ratifikaci *Lisabonské smlouvy* svědčí nikoliv o zásadním významu evropských témat či o pevném přesvědčení zastánců a odpůrců smlouvy, ale spíše o instrumentalizaci evropské agendy ve prospěch domácí politiky (*Haughton – Rybář, 2009*). Přestože se například premiér Robert Fico zapojoval na berlínském summitu v březnu 2007 do diskuze o budoucnosti Evropy, jeho prioritním tématem nebyla budoucí institucionální architektura Evropy, ale vstup Slovenska do eurozóny v roce 2009. Politici všech barev politického spektra nakonec vnímali Lisabon jako kompromis (*Csáky, 2009; Kramplová, 2009; Lajčák, 2009*).

V České republice existovaly silné odlišnosti napříč politickým spektrem. Podpora smlouvy mezi sociálními demokraty (například u jejího lídra Jiřího Paroubka) vycházela ze sociálnědemokratické víry ve spolupráci (viz například *Paroubek, 2008 b*). Kromě komunistů kritizovalo z ideologického přesvědčení *Lisabonskou smlouvu* i tvrdé jádro politiků ODS. Její senátoři stáli v pozadí dvou žádostí o její přezkum u Ústavního soudu (jedno podával Senát jako celek, druhé skupina 17 senátorů). Prezident Václav Klaus navíc nedokázal zakrýt potěšení, když byla v červnu 2008 v irském referendu smlouva zamítnuta, a po druhém (souhlasném) irském referendu v říjnu 2009 si užíval role disidenta EU a posledního bojovníka proti *Lisabonské smlouvě*. Nicméně česká vláda i nadále obhajovala její ratifikaci. V pozadí vlažné podpory *Lisabonské smlouvy* ze strany vlády je možné kromě osobních animozit mezi prezidentem Klausem a tehdejšími premiéry Topolánkem vidět i odideologizování a pragmatismus ze strany většiny politiků vládní ODS, ale také vliv předsednictví (viz dále). Odpovědnost vyplývající z předsednické role a zkušenost se samotnou jeho realizací ovlivňovaly i formulaci slovinských priorit k evropským tématům.

Preference v otázce vstupu do schengenského prostoru a do eurozóny

Ve slovenském případě bylo ústředním prvkem politiky prvních pěti let členství v Evropské unii nejen čerpání prostředků z fondů EU, ale i dokončení integrace, tedy vstup do schengenského prostoru a do eurozóny. Hnací silou této politiky byly následující tři fak-

tory. Za prvé, přestože se všechny relevantní politické síly shodly na cíli vstupu do schengenského prostoru a do eurozóny, střetávaly se v otázce, která strana je schopna nejlépe tohoto cíle dosáhnout. Slovenská vláda pak využívala vstup do schengenského prostoru a přijetí eura jako legitimizační nástroj, když obě události předkládala voličům jako důkaz vlastní kompetentnosti a schopnosti dosáhnout evropských cílů (viz například Fico, 2007 a; Fico, 2007 b; KDH, 2006; LS-HZDS, 2006; SDKÚ-DS, 2006; SMER – sociálna demokracia, 2006; SNS, 2006). Za druhé, jak jsem se již zmínil, oba vstupy poukazují na vliv podnikatelských zájmů. Když se Robert Fico ujímal úřadu, veřejně zpochybňoval datum vstupu do eurozóny. To vedlo k předvídatelnému prodeji slovenské koruny na mezinárodních finančních trzích a k silnému tlaku ze strany velkých nadnárodních investorů na předsedu vlády, aby vytrval v záměru přijmout euro v roce 2009 (Gould, 2009). Fico nakonec zůstal u plánovaného data vstupu do eurozóny v roce 2009 navzdory hlasitým projevům nespokojenosti ve vlastní straně. Za třetí, tomuto tlaku lépe porozumíme pomocí konceptu zranitelnosti. Slovensko přijalo euro zčásti „ze strachu z úniku kapitálu a z devalvace“ (Gould, 2009, s. 3).

Dokončení integrační agendy bylo pro Slovensko prioritou. Proč tomu tak bylo, se ozřejmí při pohledu na trajektorii předvstupního procesu Slovenské republiky. Na setkání Evropské rady v Lucemburku v roce 1997 nebylo Slovensko (na rozdíl od ostatních zemí regionu) z důvodu neplnění politických kritérií vyzváno k zahájení přístupových jednání. Následující desetiletí pak strávilo snahou dohnat své sousedy a dokázat, že je tou *pravou* evropskou zemí. Do určité míry lze toto pokládat za jakousi obměnu Schimmelfennigovy rétorické pasti (Schimmelfennig, 2001). Během přístupových jednání se kandidátské země prezentovaly jako ti praví Evropané, předháněly se v proevropské rétorice a po vstupu pokračovaly v důsledku rétorické pasti (z důvodů prestiže a statusu) v integraci i v těch oblastech, kde chyběla výrazná materiální a finanční incentiva. V předvstupním období docházelo k tříbení preferencí. Teprve po završení vlastní integrace do EU a po zabezpečení sociálního statusu plnohodnotného člena státu, které prošly problematičtějším předvstupním procesem, asertivněji vyhláší své preference, o nichž vědí, že se všem nebudou líbit (viz Malová et al., 2010).

Jakkoli bylo završení integrace důležité i pro Slovensko, jeho prioritou během prvních několika let členství byly přípravy na nadcházející předsednictví EU (viz níže). Naopak Češi, i když byl pro ně vstup do schengenského prostoru neméně důležitý, zaujímalí mnohem nejasnější stanovisko ohledně přijetí eura. Ideologie může částečně vysvětlit podstatu rozdílných postojů středo-pravé Topolánkovy vlády na straně jedné a sociálních demokratů a menších proevropských stran na straně druhé. Argumentace zastánců eura je ale zároveň spojena s pocitem zranitelnosti. Zásadní význam eura pro český vývoz byl zřejmý i tehdejšímu předsedovi sociální demokracie a bývalému premiéroví Jiřímu Paroubkovi, který se obával ekonomických dopadů v případě, kdyby Česká republika zůstala mimo eurozónu. Paroubek hájil přijetí eura v co nejkratší době „ve jménu zachování stability a prosperity v českém průmyslu a tím i v celé zemi“ (Paroubek, 2008 a). Názory sociálnědemokratického předsedy odrážely obavy sdílené velkými firmami v České republice, které již po nějakou dobu se znepokojením sledovaly důsledky kolísání směnného kurzu a posilování koruny vůči euru (například Unipetrol, 2008). Hospodářský propad Lotyšska a Maďarska a globální finanční krize dále posílily touhu zastánců eura zakotvit v bezpečném přístavu eurozóny. Naopak odpůrci eura, především Václav Klaus, poukazovali na to, že členství v eurozóně není žádným všelékem. Ba právě naopak, setrvání mimo jednotnou měnu podle nich pomohlo České republice přežít ekonomické zemětřesení (Klaus, 2008).

EFEKT PŘEDSEDNICTVÍ⁵

Jak v případě České republiky, tak i v případě Slovinska je zcela jasně vidět vliv efektu předsednictví na podobu národních preferencí. Předsednictví přitáhlo pozornost politických elit k evropským otázkám a přinutilo oba státy k jasnějšímu formulování vlastních

pozic k široké paletě témat. V době před konáním předsednictví vykazovali tři po sobě jdoucí čeští předsedové vlády, Stanislav Gross, Jiří Paroubek a Mirek Topolánek, velmi slabý zájem o evropskou politiku. Oba sociálnědemokratičtí premiérové (Gross a Paroubek) rádi přenechali evropskou agendu ministru zahraničních věcí Cyrilu Svobodovi a jeho ministerstvu (Svoboda, 2008) a dovolávali se evropských témat jen tehdy, pokud je mohli využít jako užitečný nástroj pro kritiku svých politických protivníků.

Předsednictví dále přispělo ke změnám v institucionální struktuře, ať již v podobě zřízení nových institucí (například Útvaru místopředsedy vlády pro evropské záležitosti v České republice) či posílení stávajících (například Úřadu vlády pro rozvoj a evropské záležitosti ve Slovinsku).⁶ Přestože během přípravy priorit probíhal v České republice i ve Slovinsku koordinační a připomínkový proces, preference obou vlád byly nakonec z velké části formovány centrálními institucemi, které koordinovaly předsednictví, zčásti šlo o agendu zděděnou po předchozích předsednictvích (viz Kajně, 2009; *výborný přehled českého předsednictví EU viz Beneš – Karlas, 2010*). Právě kvůli existenci zděděné agendy bychom měli být opatrní a nepokládat priority předsednictví za čisté a bezprostřední vyjádření vychozích národních preferencí.

Předsednictví ovlivnilo postoje některých klíčových politiků, především českého vicepremiéra pro evropské záležitosti Alexandra Vondry, který byl původně proti *Ústavní smlouvě*. Později, tentokrát již v roli klíčového představitele českého předsednictví, Vondra podporoval ratifikaci *Lisabonské smlouvy* a zdůrazňoval její výhody pro Evropu a Českou republiku. Efekt předsednictví měl mnohem menší dopad na euroskeptičtější a v každodenní přípravě a realizaci předsednictví mnohem méně angažované politiky, jako je český prezident Václav Klaus či Zmago Jelinčič Plemeniti ze Slovinské národní strany.

Vliv slovinského předsednictví na artikulaci slovinských preferencí byl opravdu dlouhodobý. Přípravy na předsednictví začaly krátce po vstupu do EU. Slovinci se soustředili spíše na zabezpečení hladkého a bezproblémového průběhu předsednictví než na vytváření a artikulaci vlastních preferencí. Z tohoto pohledu je možné celé období od vstupu do Evropské unie až do července 2008 pokládat za dobu třibení preferencí (*Rozhovor s představitelem slovinského Úřadu vlády pro rozvoj a evropské záležitosti, 2009*). Většina slovinských parlamentních stran dokonce v roce 2007 souhlasila s paktem o neútočení v průběhu předsednictví EU (*Krašovec – Lajh, 2009*). Slovinsko se začalo v evropských diskuzích (například v otázce vstupu Chorvatska do Evropské unie) důrazněji projevovat až poté, kdy se jeho předsednictví Rady EU stalo historií. Díky Slovinské lidové straně, která překvapivě vytáhla kartu sporných hranic v předvolební kampani v roce 2004, nebyla alespoň na domácí scéně otázka sporných hranic s Chorvatskem zcela zametena pod koberec. Na úroveň národních preferencí Slovinska ve vztahu k EU se však tato otázka dostala až ke konci roku 2008, kdy Slovinsko nekompromisně zablokovalo přístupová jednání s Chorvatskem. Tento krok souvisel s hlubším pocitem nejistoty a zranitelnosti na slovinské straně.

Efekt předsednictví je třeba posuzovat v souvislosti se širší diskuzí o vytváření preferencí a o teoriích evropské integrace zmiňovaných výše. Netvrdím, že by byly preference Slovinska či České republiky formovány pouze pod vlivem přípravy a realizace předsednické role. Například Slovinsko se chtělo předvést jako dobrý manažer, a proto tlačilo na dosažení kompromisu v oblasti liberalizace energií. Zároveň se ale vyhnulo otázce uznání nezávislosti Kosova, která byla citlivá pro ty členské státy, které se obávaly důsledků, jež by vytvoření takového precedentu mohlo znamenat pro jejich vlastní vnitřní stabilitu (Kajně, 2009).

Z provedené analýzy vyplývá, že preference se vytvářejí především na domácí úrovni, ale jsou vytříbeny, pozměněny a doplněny v procesu interakce na evropské úrovni. Preference se sice *neutvářejí* na evropské úrovni, ale způsob jejich manifestace a realizace závisí na této interakci. Preference jsou tak zakotveny v domácích zájmech, ale mohou být

proměněny na evropské úrovni. Na teoretické rovině jsem dospěl k opačnému závěru než Mark Pollack (*Pollack, 2006*), který navrhuje model kombinující konstruktivistický a racionalistický pohled na vytváření preferencí.⁷

SMĚREM K HOLISTICKÉMU VYSVĚTLENÍ: KONCEPT ZRANITELNOSTI A SLABOSTI

Analýza národních preferencí Slovenska, Slovinska a České republiky ukázala meze stávajících teoretických přístupů, které nedokázaly nabídnout komplexní a úplné vysvětlení formování národních preferencí napříč zkoumanými tematickými oblastmi. V této části zkombinuji proto argumenty stávajících teorií se zobecnitelnými výsledky zde provedené analýzy a jako klíč k vysvětlení evropských preferencí členských států představím model opírající se o zranitelnost jednotlivých států a o jejich pocit vlastní slabosti.

Prointegrační preference národních států vyvěrají ze snahy jednotlivých vlád kompenzovat vlastní slabost na domácí politické scéně. Téma zranitelnosti je poměrně dobře zpracováno ve stávající literatuře (*Milward, 1992; Moravcsik, 1999*), zvláště pak ve studiích o malých státech (*například Keohane – Nye, 1977; Cooper – Shaw /eds./, 2009*). Andrew Moravcsik, který chápal národní preference jako výsledek boje o moc na domácí politické úrovni, viděl zranitelnost především v rámci tohoto domácího soupeření. Domnívám se však, že pod pojem zranitelnost je třeba zahrnout i vnější a geopolitickou zranitelnost, zvláště pak chceme-li analyzovat vytváření národních preferencí v nových členských státech EU ze střední a východní Evropy.

Zranitelnost je možné definovat jako vnímání vlastní slabosti a rizik, které se pojí s pocitem neschopnosti vypořádat se sám s problémy, jimž vláda čelí. Indikátorem zranitelnosti jsou materiální slabiny státu, jeho hospodářská a bezpečnostní závislost na jiné zemi (jiných zemích). Zranitelnost se odlišuje od závislosti (jak ji používá stávající literatura) dvěma podstatnými rysy. Za prvé, závislost je užší pojem, související především s relativní pozicí daného státu v hospodářské oblasti. V tomto smyslu je možné závislost považovat za podmnožinu zranitelnosti. Za druhé, *pocit* (tedy vnímání vlastní slabosti) je ústřední složkou konceptu zranitelnosti. Zranitelnost je v neposlední řadě stav mysli, není tedy možné jej zjistit pouhým nahlédnutím do hospodářských statistik (*Haughton, 2009*).

Národní preference třech nových členských států EU ve všech zkoumaných oblastech (tedy liberalizovaný vnitřní trh, energetická bezpečnost, odpor vůči daňové harmonizaci, další rozšiřování a čerpání z fondů EU) mohou být objasněny odkazem na koncept zranitelnosti a na pocit slabosti. Koncept zranitelnosti má dvě dimenze. První z nich je ekonomická a je úzce spjata se závislostí státu na zahraničním kapitálu, na struktuře zahraničního obchodu a na bilanci příspěvků a čerpání z unijního rozpočtu. Richard Connolly (*Connolly, 2009*) měřil finanční zranitelnost pomocí čtyř kritérií. Kromě bilance příspěvků a čerpání z rozpočtu EU (viz tabulka Čistý příjem z rozpočtu EU na s. 16) zahrnovaly i indikátor otevřenosti ekonomiky (podíl deficitu obchodní bilance na hrubém domácím produktu /HDP/), indikátor závislosti na obchodu (podíl vývozu do ostatních členských států EU na celkovém vývozu) a poměr vnějšího zadlužení k HDP. Všechny tyto indikátory zachycují míru závislosti hospodářství na vnějších faktorech. Podle těchto měřítek jsou všechny tři země (Slovinsko, Slovensko i Česká republika) relativně zranitelné, hlavně v oblasti obchodu (viz tabulka Otevřenost ekonomiky na s. 22) spíše než v oblasti financí (toků evropských fondů a zahraničních investic – viz tabulka Vývoz do EU 27 na s. 22 a tabulka Vnější dluh v poměru k HDP na s. 22). Pomocí teorie závislosti je možné vysvětlit, proč tyto státy prosazují liberalizaci vnitřního trhu a redistribuci strukturálních prostředků v Evropské unii. Tato explanace není ale přesvědčivá, pokud hledáme vysvětlení postojů v jiných oblastech, jako je institucionální reforma. Argumentaci založenou na ekonomice a finančních tocích je proto nutné doplnit další tezí s konstruktivistickým nádechem.

Otevřenost ekonomiky
(podíl součtu importu a exportu na HDP v %)

Země	2004	2005	2006	2007
Česká republika	140	141	150	155
Slovensko	152	157	173	174
Slovinsko	117	125	134	142
Průměr EU 27	108	112	119	120

Pramen: World Bank: World Bank Development Indicators. Washington, D.C.: The World Bank Group, 2009, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=135> (přístup: 30. 10. 2009).

Vývoz do EU 27
(podíl z celku v %)

Země	2004	2005	2006	2007	2008
Česká republika	87	87	87	87	90
Slovensko	68	67	67	67	65
Slovinsko	86	84	84	83	83
Průměr EU 27	70	68	68	68	66

Pramen: IMF: Direction of Trade Statistics Online. Washington, D.C.: International Monetary Fund (IMF), 2009, <http://www.imfstatistics.org/DOT/> (přístup: 30. 10. 2009).

Vnější dluh v poměru k HDP
(podíl k HDP v %)

Země	2004	2005	2006	2007	2008
Česká republika	41	37	40	44	37
Slovensko	70	76	83	94	96
Slovinsko	2	2	3	4	3
Průměr EU 27	181	171	205	226	93

Pramen: Údaje o HDP viz World Bank: World Bank Development Indicators. Washington, D.C.: The World Bank Group, 2009, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=135> (přístup: 30. 10. 2009).

Vnější dluh viz IMF: International Financial Statistics Online. Washington, D.C.: International Monetary Fund (IMF), 2009, <http://www.imfstatistics.org/imf/> (přístup: 30. 10. 2009).

Druhá dimenze konceptu zranitelnosti je spojena s tím, jak političtí představitelé vnímají pozici své země na bezpečnostně-politické mapě světa. Tuto dimenzi je obtížné kvantifikovat, to jí ale nijak neubírá na významu. Ústřední myšlenkou je zde tzv. zranitelnost označováním. Například Slovinsko, okrajový stát EU, často označovaný jako součást bývalé Jugoslávie či západního Balkánu, hledalo útočiště v bezpečném přístavu kategorií s příznivější konotací a rádo se představovalo jako středoevropská, alpská či středomořská země, ale také jako pravá evropská země (*Lindstrom, 2003; Bojinović, 2005*).

Touha být považován za opravdu spolehlivý a odpovědný evropský stát je hlavní příčinou domácího konsenzu v evropských otázkách, jak se ukázalo ve slovinském případě. Kromě toho pocit nejistoty vysvětluje pozdější ochotu Slovinska zablokovat přístupová jednání s Chorvatskem. Právo na rybaření, přístup k moři a strach z velkého souseda tak přispěly k pocitu zranitelnosti Slovinska.

Podobný diskurz nejistoty byl zaznamenán i v případě Slovenska.⁸ Po zkušenosti s debaklem na Evropské radě v Lucemburku v roce 1997, kdy Slovensko nebylo vyzváno k zahájení přístupových jednání, se země snažila manifestovat svou evropskost a připravenost k členství v EU. Ve slabší podobě je možné najít podobné pocity i v České republice. V období krátce po pádu komunismu, kdy Česká republika hledala své místo ve světě, používali její představitelé rétoriku „dohánění Západu“ a „návratu do Evropy“, kam Češi dle svého přesvědčení vždy patřili (*Braun, 2008, s. 51*). Koncem devadesátých let minulého století v souvislosti s tím, jak Česká republika zabezpečila svůj status v Evropě, byla tato rétorika nahrazena kritičtějším pohledem na Evropskou unii.

Zranitelnost všech tří států vykazuje shodné rysy. Pokud se týká bezpečnostní oblasti, dvacáté století naučilo všechny tři národy výhodám evropské spolupráce a tomu, jak je důležité být pokládán za součást západoevropského klubu zavedených demokracií. Pokud se týká velikosti, Slovinsko, Slovensko i Česká republika jsou malé země umístěné uprostřed kontinentu, hospodářsky i bezpečnostně závislé na svých sousedech. Dokonce i euroskeptický český prezident vyjádřil přesvědčení, že pro Českou republiku neexistovala a stále neexistuje jiná alternativa než členství v klubu jménem Evropská unie (*Klaus, 2009*). Pro politiky, jako je Václav Klaus, je pak členství v EU spíše „sňatkem z rozumu“ než „sňatkem z lásky“ (*Braun, 2008, s. 58*). Pokud se týká financí a obchodu, všechny tři země jsou vystaveny proměnlivému počasí globálních trhů. Evropskou unii, respektive její vnitřní trh a vnější obchodní politiku, je pak možné považovat za jakýsi deštník, který chrání malé, na obchodu a zahraničních investicích závislé země před nepřízní globalizace. Poslední dva aspekty zranitelnosti (velikost a ekonomická závislost) se promítly i do priorit českého předsednictví, které zkraje roku 2009, když se začínala projevovat finanční krize, tvrdě bránilo pravidla vnitřního trhu před obratem k protekcionismu.

Zásadní význam zranitelnosti pro vytváření evropských preferencí je možné vidět v dalších dvou oblastech politiky, které nebyly výslovně zahrnuty do tohoto výzkumného projektu: jde o energetiku a o spolupráci ve věcech justice a vnitřních věcí. Všechny tři země jsou silně závislé na vnějších zdrojích dodávek energie a patří k nejhlasitějším zastáncům jaderné energie. Jak Slovensko, tak i Česká republika byly hlavními organizátory Evropského jaderného fóra. V období mezi listopadem 2007 a květnem 2009 připravila každá z obou zemí dvě setkání Evropského jaderného fóra (*Bilčík, 2010; Mišík, 2010*). Zranitelnost a nejistota, spojené s obchodem a s otevřeností ekonomiky, mají své kořeny v zeměpisné poloze a v dostupnosti energetických zdrojů a promítají se do preferencí v energetické oblasti.

V oblasti justice a vnitřních věcí podporuje Slovensko, Slovinsko a v menší míře i Česká republika další integraci v celé řadě oblastí, včetně ochrany vnějších hranic a boje proti organizovanému a přeshraničnímu zločinu. Například zranitelnost Slovinska a jeho hluboko zakořeněné obavy z infiltrace a z ohrožení organizovaným zločinem pocházejícím z Balkánu se projeví v podobě slovinské podpory pro posílení Europolu, jeho silným zájmem o FRONTEX a o Hodnocení hrozeb v oblasti organizovaného zločinu v jihovýchodní Evropě (*Southeast Europe Organized Crime Threat Assessment*).

Pocit zranitelnosti a ohrožení se může projevovat i ve veřejném mínění. V roce 2009 vytáhl Václav Klaus v rámci sporu o ratifikaci *Lisabonské smlouvy* ožehavé téma tzv. Benešových dekretů a s nimi spojených českých obav z vyhnání sudetských Němců. Jím uváděná obava, že by *Listina základních práv EU* mohla otevřít dveře nárokům sudetských Němců na vrácení zabaveného majetku, nejenže pomohla zvýšit Klausovu popularitu, ale také odklonila veřejné mínění od podpory *Lisabonské smlouvy*.⁹ Vzhledem k tomu,

že se tzv. Benešovy dekrety vztahovaly i na etnické Maďary, kteří žili na území Slovenska, reagoval slovenský předseda vlády Robert Fico požadavkem na podobnou výjimku, která by zabránila tomu, aby *Listina základních práv* otevírala dveře nárokům maďarských žadatelů. Z historických důvodů spatřují Češi a Slováci ve svých velkých sousedech, v Německu a v Maďarsku, potenciální hrozbu integrity svých států.

* * *

Ačkoli je pět let členství příliš krátká doba na to, aby bylo možné dospět k definitivním závěrům ohledně utváření evropských preferencí Slovinska, Slovenska a České republiky, podařilo se v tomto článku identifikovat několik zásadních faktorů, poukazujících na možné cesty budoucího výzkumu.

První faktor je spojen s relativní novostí členství všech tří států, u nichž je tak možné pozorovat „povstupní kocovinu“. Během předvstupního období, kdy se nacházely v situaci *asymetrické vzájemné závislosti* (Vachudova, 2005), věnovaly kandidátské země hodně času a úsilí na plnění kritérií, transpozici *acquis* a snahu budovat dobré image své země. Pouze velmi pozvolna budují svou rozhodovací kapacitu a přizpůsobují se novým poměrům, v nichž již nejsou předmětem, ale subjektem rozhodování v EU. V mnoha ohledech nové členské státy pořád přemýšlejí jako kandidátské a nikoli členské země. Tento jejich přístup se mění, ovšem pouze pozvolna.

Za druhé, jak u Slovinska, tak i v případě České republiky se jasně projevil vliv skutečnosti, že země zastávala funkci předsednictví EU. I když preference vznikají na domácí úrovni, v průběhu interakcí na evropské úrovni a v důsledku vnějších očekávání se mohou proměňovat preference státu i celková integrační strategie. Tato změna může být docela výrazná v době, kdy země zastává předsednictví EU, zejména snaží-li se daná země ukázat jako „dobrý a spolehlivý evropský stát“ (viz případ Slovinska). Toto zjištění má důsledky pro širší diskuzi mezi zastánci konstruktivismu a intergovernmentalismu a pro diskuzi o důsledcích *Lisabonské smlouvy* a o proměně institutu předsednictví EU. Užitečné by v tomto ohledu bylo i propojení mého výzkumu s literaturou zkoumající *pravidlo nestrannosti* (*impartiality norm*), které reguluje chování země předsedající Radě EU (Niemann – Mak, 2010).¹⁰

Do třetice dospívá tento článek k závěru, že podoba preferencí členských států v jednotlivých evropských tematických oblastech a politikách závisí na konceptu zranitelnosti. Zranitelnost je možné nejlépe vymezit jako souhrn ekonomické a finanční zranitelnosti s pocitem existenciálního ohrožení, které souvisí nejen s „tvrdou“ bezpečností, ale i se (sociálním) statutem a kategorizací. Příčiny této zranitelnosti nejsou však vytesány do kamene. Je dost dobře možné, že se státy, které vstoupily do EU v roce 2004, stanou během příštího desetiletí čistými přispěvateli. Pokud je postavení čistého přispěvatele či příjemce podstatným faktorem při vytváření národních preferencí zejména v socioekonomické sféře, je možné v budoucnosti očekávat změny v preferencích.

Tento článek naznačuje, které oblasti a politiky Evropské unie představují úrodnou půdu pro další výzkum. Ve své práci jsem se omezil na tři země a na několik tematických oblastí (politik EU), ale je zřejmé, že by si formování národních preferencí zasloužilo obsáhlejší analýzu, zahrnující širší škálu politik a zároveň i všechny členské státy, včetně opomíjených nových členských zemí. Takový výzkum by mohl vést k otestování a rozvinutí teorie založené na konceptu *zranitelnosti*. Ukazuje se, že výkon rotujícího předsednictví EU může hrát roli při vytváření národních preferencí. Nabízí se proto realizace rozsáhlejší komparativní studie, zahrnující větší počet členských států, která by zároveň odpovíděla na otázku, zda je vliv předsednictví na preference trvalý či zda se jeho efekt časem vytrácí. Závěrem je nutné připomenout, že větší část zkoumaného období byla dobou zdravého hospodářského růstu, teprve počátkem roku 2009 se začala projevovat globální finanční krize a následná recese. Krize může v delším časovém období vynést do

popředí radikálnější ideologie, a tak ovlivnit veřejné mínění i ekonomickou výkonnost, a tedy i zranitelnost dané země.

¹ Vítanou nápravou tohoto trendu je nedávno vydaný sborník příspěvků Dariny Malové a jejího kolektivu (Malová et al., 2010).

² Cyril Svoboda, jeden z vedoucích představitelů KDU-ČSL, byl dokonce českým ministrem zahraničních věcí během prvních dvou let členství České republiky v Evropské unii.

³ Václav Klaus opustil ODS v prosinci 2008.

⁴ Chorvatsko je třetím nejdůležitějším partnerem vývozu ze Slovinska.

⁵ Děkuji Janu Karlasovi za to, že mě poprvé upozornil na efekt předsednictví.

⁶ Služba Vlade RS za razvoj in evropske zadeve.

⁷ Mark Pollack navrhuje použití konstruktivistického přístupu na výzkum vytváření preferencí a racionalistický přístup na modelování interakcí mezi aktéry s exogenně danými preferencemi.

⁸ S termínem poprvé přišla Odeta Barbullushiová (Barbullushi, 2009).

⁹ Vláda vyjednála na summitu Evropské rady koncem října 2009 v reakci na požadavek Václava Klause interpretační doložku k Listině základních práv EU. Ta by měla být včleněna do textu přístupové smlouvy Chorvatska k Evropské unii.

¹⁰ Děkuji jednomu z recenzentů tohoto časopisu, který mě upozornil na tento článek.

Literatura

- Antola, Esko (2002): The Future of Small States in the EU. In: Farrell, Mary – Fella, Stefano – Newman, Michael (eds.): *European Integration in the 21st Century: Unity in Diversity?* London: Sage, 2002.
- Archer, Clive – Nugent, Neill (eds., 2006): *The European Union's Member States: The Importance of Size.* Journal of European Integration, Vol. 28 (2006), No. 1 (special issue).
- Aspinwall, Mark (2002): Preferring Europe: Ideology and National Preferences on European Integration. *European Union Politics*, Vol. 3 (2002), No. 1, s. 81–111.
- Aspinwall, Mark (2007): Government Preferences on European Integration: An Empirical Test of Five Theories. *British Journal of Political Science*, Vol. 37 (2007), No. 1, s. 89–114.
- Barbullushi, Odeta (2009): *The Politics of the "Euro-Atlantic" Orientation: Political Identities, Interests and Albania Foreign Policy, 1992–2007.* Nепublikovaná doktorská práce. Birmingham: University of Birmingham, 2009.
- Beneš, Vít – Karlas, Jan (2010): The Czech Presidency. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47 (2010), Annual Review, s. 69–80.
- Bilčík, Vladimír (2010): Foreign and Security Policy Preferences. In: Malová, Darina et al.: *From Listening to Action? New Member States in the European Union.* Bratislava: Devín, 2010, s. 125–139.
- Bojinović, Ana (2005): Geographical Proximity and Historical Context as a Basis of Active Foreign Policy Strategy of Small European States – the Case of Austria and Slovenia Regarding the Western Balkans. *Politics in Central Europe*, Vol. 1 (2005), No. 1, s. 8–29.
- Braun, Mats (2008): *Modernisation Unchallenged: The Czech Discourse on European Unity.* Prague: Institute of International Relations, 2008.
- Bulmer, Simon – Paterson, William (1987): *The Federal Republic of Germany and the European Community.* London: Allen and Unwin, 1987.
- Closa, Carlos (2004): The Formation of Domestic Preferences on the EU Constitution in Spain. *Comparative European Politics*, Vol. 2 (2004), No. 3, s. 320–338.
- Connolly, Richard (2009): Financial vulnerabilities in emerging Europe: An overview. Helsinki: Bank of Finland – Institute for Economics in Transition, 2009.
- Cooper, Andrew – Shaw, Timothy (eds., 2009): *The Diplomacies of Small States.* Basingstoke: Palgrave MacMillan, 2009.
- Copsey, Nathaniel – Haughton, Tim (2009): The Choices for Europe: National Preferences in Old and New Member States. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47 (2009), No. 2, s. 263–286.
- Dimitrakopoulos, Dionyssi – Kassim, Hussein (2004): Deciding the Future of the European Union: Preference Formation and Treaty Reform. *Comparative European Politics*, Vol. 3 (2004), No. 2, s. 241–260.
- Druckman, James (2004): Political Preference Formation: Competition, Deliberation, and the (Ir)relevance of Framing Effects. *American Political Science Review*, Vol. 98 (2004), No. 4, s. 671–686.
- Epstein, Rachel – Sedelmeier, Ulrich (eds., 2009): *International influence beyond conditionality: Postcommunist Europe after EU enlargement.* London: Routledge, 2009.
- Falkner, Gerda – Trieb, Oliver – Holzleithner, Elizabeth (2008): *Compliance in the Enlarged European Union: Living Rights or Dead Letters?* Aldershot – Burlington, VT: Ashgate, 2008.
- Forster, Anthony (1998): Britain and the Negotiation of the Maastricht Treaty: A Critique of Liberal Intergovernmentalism. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 36 (1998), No. 3, s. 347–368.
- George, Stephen (1998): *An Awkward Partner: Britain in the European Community.* Oxford: Oxford University Press, 1998.

- Gould, John (2009): Slovakia's Neoliberal Churn: The Political Economy of the Fico Government, 2006–2008. Institute of European Studies and International Relations Working Papers Series 1/2009. Bratislava: Comenius University, 2009.
- Grzymala-Busse, Anna (2006): *Rebuilding Leviathan: Party Competition and state Exploitation in Post-communist Democracies*. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Hanley, Seán (2008): *The New Right in the New Europe: Czech Transformation and Right-wing Politics, 1989–2006*. London – New York: Routledge, 2008.
- Haughton, Tim (2009): For Business, for Pleasure or for Necessity? The Czech Republic's Choices for Europe. *Europe-Asia Studies*, Vol. 61 (2009), No. 8, s. 1371–1392.
- Haughton, Tim (2010): Vulnerabilities, Accession Hangovers and the Presidency Role: Explaining New EU Member States' Choices for Europe. Harvard University, Center for European Studies Central and Eastern Europe, Working Paper Series, No. 68 (February 2010), http://www.ces.fas.harvard.edu/publications/docs/pdfs/CEE_WP_68.pdf
- Haughton, Tim – Bilčík, Vladimír (2011): From a Spectator to a Player to the Bench: The Left in Slovakia from Laeken to Lisbon. In: Holmes, Michael – Roder, Knut (eds.): *The Left and the European Constitution*. Manchester: Manchester University Press, 2011 (připravuje se k vydání).
- Haughton, Tim – Rybář, Marek (2009): A Tool in the Toolbox: Assessing the Impact of EU Membership on Party Politics in Slovakia. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 25 (2009), No. 4, s. 540–563.
- Hloušek, Vít – Pšeja, Pavel (2009): Europeanization of Political Parties and the Party System in the Czech Republic. *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 25 (2009), No. 4, s. 513–539.
- Hooghe, Liesbet – Marks, Gary (2009): A Postfunctionalist Theory of European Integration: From Permissive Consensus to Constraining Dissensus. *British Journal of Political Science*, Vol. 39 (2009), No. 1, s. 1–23.
- Checkel, Jeffrey (ed., 2005): International Institutions and Socialization in Europe. *International Organization*, Vol. 59 (2005), No. 4 (special issue).
- Jacoby, Wade (2006): Inspiration, Coalition, and Substitution: External Influences on Postcommunist Transformations. *World Politics*, Vol. 54 (2006), No. 4, s. 623–651.
- Kajtnč, Sabina (2009): The Slovenian Presidency: Meeting Symbolic and Substantive Challenges. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47 (2009), Annual Review, s. 89–98.
- Keohane, Robert – Nye, Joseph (1977): *Power and Interdependence*. New York: Longman, 1977.
- Krašovec, Alenka – Lajh, Damjan (2009): The European Union: A Joker or Just an Ordinary Playing Card for Slovenian Political Parties? *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, Vol. 25 (2009), No. 4, s. 491–512.
- Lindstrom, Nicole (2003): Between Europe and the Balkans: Mapping Slovenia and Croatia's 'Return to Europe' in the 1990s. *Dialectical Anthropology*, Vol. 27 (2003), No. 3–4, s. 313–329.
- Lindstrom, Nicole (2008): Service Liberalization in the Enlarged EU: A Race to the Bottom or the Emergence of Transnational Political Conflict? GARNET Working Paper, No. 56/08 (September 2008), http://www.garnet-eu.org/fileadmin/documents/working_papers/5608.pdf
- Malová, Darina et al. (2010): *From Listening to Action? New Member States in the European Union*. Bratislava: Devín, 2010.
- Menon, Anand – Kassim, Hussein (eds., 1997): *The European Community and National Industrial Policy*. London: Routledge, 1997.
- Milward, Alan (1992): *The European Rescue of the Nation State*. Berkeley: University of California Press, 1992.
- Mišík, Matúš (2010): Security First: Energy Policy in the New Member States of the European Union. In: Malová, Darina et al.: *From Listening to Action? New Member States in the European Union*. Bratislava: Devín, 2010, s. 98–124.
- Moravcsik, Andrew (1998): *The Choice for Europe: Social Purpose & State Power from Messina to Maastricht*. London: UCL Press, 1998.
- Nguyen, Eric (2008): Drivers and Brakemen: State Decisions on the Road to European Integration. *European Union Politics*, Vol. 9 (2008), No. 2, s. 269–293.
- Niemann, Arne – Mak, Jeannette (2010): (How) do norms guide Presidency behavior in EU negotiations? *Journal of European Public Policy*, Vol. 17 (2010), No. 5, s. 727–742.
- O'Dwyer, Conor (2006): *Runaway State-Building: Patronage Politics and Democratic Development*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 2006.
- Paterson, William (2006): Does Germany Still Have a European Vocation? European Research Working Paper, No. 15. Birmingham: University of Birmingham, 2006, <http://www.eri.bham.ac.uk/research/WP15Paterson.pdf>
- Pollack, Mark A. (2006): *Rational Choice and EU Politics*. Arena Working Papers, Series No. 12 (October 2006). Oslo: University of Oslo, 2006, http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2006/papers/wp06_12.pdf
- Rybář, Marek (2010): Domestic Politics and National Preference in the European Union. In: Malová, Darina et al.: *From Listening to Action? New Member States in the European Union*. Bratislava: Devín, 2010.
- Sandholtz, Wayne (1993): *Choosing Union: Monetary Politics and Maastricht*. International Organization, Vol. 47 (1993), No. 1, s. 1–39.
- Schimmelfennig, Frank (2001): The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*, Vol. 55 (2001), No. 1, s. 47–80.

- Schimmelfennig, Frank – Sedelmeier, Ulrich (eds., 2005): *The Europeanization of Central and Eastern Europe*. Ithaca – London: Cornell University Press, 2005.
- Stone Sweet, Alec – Sandholtz, Wayne (1997): European Integration and Supranational Governance. *Journal of European Public Policy*, Vol. 4 (1997), No. 3, s. 297–317.
- Vachudova, Milada Anna (2005): *Europe Undivided: Democracy, Leverage, & Integration After Communism*. Oxford: Oxford University Press, 2005.
- Vachudova, Milada Anna (2009): Corruption and Compliance in the EU's Post-Communist Members and Candidates. *Journal of Common Market Studies*, Vol. 47 (2009), Annual Review, s. 43–62.
- Wall, Stephen (2008): *A Stranger in Europe: Britain and the EU from Thatcher to Blair*. Oxford: Oxford University Press, 2008.

Dokumenty

- ČSSD (2005): Základní (dlouhodobý) program ČSSD: Otevřenost novým výzvám – věrnost tradici. Brno: ČSSD, 2005, http://www.cssd.cz/soubory/ke-stazeni/dlouhodoby_program_cssd_2005_otevrenost_novym_vy_zvam.pdf
- ČSSD (2006): Jistoty a prosperita: Volební program ČSSD. Praha: ČSSD, 2006, <http://www.socdem.cz/nas-program/volebni-program>
- EUobserver.com (2009). Brussels: EUobserver.com, 13. 2. 2009, <http://euobserver.com>
- European Commission (2008): EU Budget 2007 Financial Report. Luxembourg: Office for Official Publications, European Commission, 2008.
- Fico, Robert (2007 a): Prijatie eura je reálne. Bratislava: TASR, 3. 12. 2007.
- Fico, Robert (2007 b): Vstupom do Schengenu sme sa stali skutočnými občanmi Európskej únie. Bratislava: Strana SMER – sociálna demokracia, 2007, <http://www.strana-smer.sk/143/759/vstupom-do-schengenu-sme-sa-stali-skutocnymi-obcanmi-europskej-unie.html>
- Government of the Republic of Slovenia (2006): Declaration on Activities of Slovenia in the Institutions of the European Union in 2006. Ljubljana: Government of the Republic of Slovenia, 2006, http://www.svez.gov.si/en/documents/basic_documents/slovenias_priorities_in_the_european_union_affairs/archive/
- IMF (2009 a): Direction of Trade Statistics Online. Washington, D.C.: International Monetary Fund (IMF), 2009, <http://www.imfstatistics.org/DOT/> (přístup: 30. 10. 2009).
- IMF (2009 b): International Financial Statistics Online. Washington, D.C.: International Monetary Fund (IMF), 2009, <http://www.imfstatistics.org/imf/> (přístup: 30. 10. 2009).
- KDH (2004): Volebný program KDH do volieb do Európskeho parlamentu. Bratislava: KDH, 2004.
- KDH (2006): Za slušný život na Slovensku. Bratislava: KDH, 2006.
- KDU-ČSL (2006): Volební program 2006. Praha: KDU-ČSL, 2006.
- Klaus, Václav (2008): Notes for Sofia: The EU, Global Warming and the Current Economic Turmoil. Speech at the University of National and World Economy, Sofia, 10 December, <http://www.klaus.cz/clanky/257>
- Klaus, Václav (2009): V Evropské unii se ztrácí svoboda. Mladá fronta Dnes, 20. února 2009.
- Le Monde, 11. 3. 2005.
- Liberalna demokracija Slovenije (2008): Program LDS: Prihodnost je v dobrih ljudeh in mladih oceh. Ljubljana: Liberalna demokracija Slovenije (LDS), 2008, http://www.lds.si/si/program/podrobneje_o_programu/zunanje_zadeve
- LS-HZDS (2006): Lepší život pre občanov Slovenska. Bratislava: LS-HZDS, 2006.
- National Assembly of the Republic of Slovenia (2007): Declaration on Activities of the Republic of Slovenia in the Institutions of the European Union in the period January 2007–June 2008. Ljubljana: National Assembly of the Republic of Slovenia, 2007, http://www.svez.gov.si/en/documents/basic_documents/slovenias_priorities_in_the_european_union_affairs/archive/
- National Assembly of the Republic of Slovenia (2008): Declaration on Activities of the Republic of Slovenia in the Institutions of the European Union in the period July 2008–December 2009. Ljubljana: National Assembly of the Republic of Slovenia, 2008, http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/koordinacija_evropskih_zadev/deklaracija_17.07.08_EN_cleanup.pdf
- ODS (2006): Společně pro lepší život: Volební program 2006. Praha: ODS, 2006.
- Paroubek, Jiří (2008 a): Česko žíví průmysl a ten potřebuje euro! Praha: iHned.cz, 2008, <http://domaci.ihned.cz/c1-26113140-jiri-paroubek-cesko-zivi-prumysl-a-ten-potrebuje-euro>
- Paroubek, Jiří (2008 b): Projev předsedy ČSSD v PSP ČR při projednávání ratifikace Lisabonské smlouvy, 21. března 2008. Praha: Parlament České republiky, 2008, <http://www.psp.cz/eknih/2006ps/stenprot/028schuz/s028192.htm#r2>
- SDKÚ-DS (2006): Ide o úspešné Slovensko: Volebný program SDKÚ-DS 2006. Bratislava: SDKÚ-DS, 2006.
- Slovenska demokratska stranka (2005): Resolucije sprejete na 8. kongresu SDS, 14. May 2005. Ljubljana: Slovenska demokratska stranka, 2005, <http://www.sds.si/o-stranki-2864/resolucije/resolucije-sprejete-na-8.-kongresu-sds-14.-maj-2005/#ch8>
- SMER – sociálna demokracia (2006): Smerom k ľuďom. Bratislava: Strana SMER – sociálna demokracia, 2006.
- SNS (2006): Sme Slováci: Slovákom slovensku vládu. Bratislava: SNS, 2006.
- Sociální Demokrati (2008): Program SD: Slovenija v vrhu sveta. Ljubljana: Sociální Demokrati (SD), 2008.

- Unipetrol (2008): Skupina UNIPETROL zveřejnila výsledky za první pololetí. Tisková zpráva, 13. srpna 2008. Praha: Unipetrol, 2008, http://www.unipetrol.cz/cs/sd/novinky/tiskove-zpravy-2008/index.jspnews_0021.html
- Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti (2007): Prioritní oblasti předsednictví České republiky v Radě Evropské unie v prvním pololetí roku 2009. Praha: Útvar místopředsedy vlády pro evropské záležitosti, 2007.
- Vláda Slovenskej republiky (2006): Programové vyhlásenie vlády Slovenskej republiky. Bratislava: Vláda Slovenskej republiky, 2006.
- World Bank (2009): World Bank Development Indicators. Washington, D.C.: The World Bank Group, 2009, <http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/member.do?method=getMembers&userid=1&queryId=135> (přístup: 30. 10. 2009).
- Zares (2009): Vzemimo Evropo zares. Ljubljana: Zares, 2009, <http://www.zares.si/vzemimo-evropo-zares/>

Rozhovory

- Csáky, Pál (2009): Rozhovor autora s vicepremiérem pro evropské záležitosti v letech 2002–2006 a předsedou Strany maďarské koalice v letech 2007–2010, Bratislava, 16. února 2009.
- Kokalj, Anton (2009): Rozhovor autora s předsedou Výboru pro evropské záležitosti slovinského Parlamentu v letech 2004–2008, Lublaň, 6. dubna 2009.
- Kramplová, Zdenka (2009): Rozhovor autora se slovenskou ministryní zemědělství v letech 2007–2008, Bratislava, 18. února 2009.
- Lajčák, Miroslav (2009): Rozhovor autora se slovenským ministrem zahraničních věcí v letech 2009–2010, Londýn, 6. června 2009.
- Málek, Zdeněk (2008): Rozhovor autora s místopředsedou Českomoravské konfederace odborových svazů (ČMKOS), Praha, 27. června 2008.
- Málková, Hana (2008): Rozhovor autora s koordinátorkou Evropského integračního týmu Českomoravské konfederace odborových svazů, Praha, 27. června 2008.
- Podobnik, Janez (2009): Rozhovor autora s předsedou Slovinské lidové strany v letech 2003–2008 a ministrem pro životní prostředí v letech 2004–2008, Lublaň, 16. dubna 2009.
- Rozhovor s představiteli slovinského Úřadu vlády pro rozvoj a evropské záležitosti (2009). Lublaň, 15. dubna 2009.
- Svoboda, Cyril (2008): Rozhovor autora s ministrem zahraničních věcí v letech 2002–2006 a ministrem bez portfeje v letech 2007–2009, Praha, 30. června 2008.
- Škultéty, Eugen (2009): Rozhovor autora s viceprezidentem Konfederácie odborových zväzov (KOZ) Slovenskej republiky, Bratislava, 16. února 2009.

Poznámka

*Autor děkuje Economic and Social Research Council (RES-000-22-2786) za finanční podporu svého výzkumu a všem státním úředníkům a politikům, kteří souhlasili s poskytnutím rozhovoru, ať už oficiálně či mimo nahrávku. Dále by rád vyjádřil své poděkování Tereze Novotné za překlad tohoto článku do češtiny, Vítu Benešovi, Anně Novotné, posluchačům jeho přednášky v Institutu für Höhere Studien ve Vídni v květnu 2010 a třem anonymním recenzentům tohoto časopisu za jejich konstruktivní připomínky a pomoc při psaní tohoto článku. Rovněž by rád poděkoval všem, kteří přispěli svými komentáři k různým verzím textů vypracovaných v rámci tohoto výzkumného projektu: článku v *Europe-Asia Studies* (Haughton, 2009) a pracovní studie *Harvard University Center for European Studies* (Haughton, 2010), z níž vychází tato stať.*